

BEERSE, RIJKEVORSELEWEG

Archeologienota: Programma van maatregelen.

RAPPORT NR. 1311

Titel

Archeologienota Beerse, Rijkervorselseweg: Programma van maatregelen

Auteur(s)

Mitchell van Baal & Jeroen Verrijckt

Erkende archeoloog

2015/00053 - Jeroen Verrijckt

Projectnummer J. Verrijckt

2022-415

Projectnummer Onroerend Erfgoed

2022J211

Plaats en datum

Beerse, 30/06/2023

INHOUD

Inhoud.....	2
1 Administratieve gegevens	3
1. Gemotiveerd advies	4
1.1 Aanleiding vooronderzoek.....	4
1.2 Resultaten vooronderzoek	4
1.3 Afweging noodzaak verder onderzoek	6
2. Programma van maatregelen	8
3. bibliografie	9

1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode J. Verrijckt		2022-415
Projectcode Onroerend Erfgoed		2022J211
Locatie	Provincie	Antwerpen
	Gemeente	Beerse
	Straat	Rijkevorselseweg
Kadastrale gegevens	Gemeente	Beerse
	Afdeling	1
	Sectie	E
	Percelen	143N, 144G
Coördinaten	Noordoost	X: 182209.47 Y: 224051.66
	Noordwest	X: 182016.05 Y: 224107.16
	Zuidoost	X: 182202.07 Y: 223989.46
	Zuidwest	X: 181986.59 Y: 223959.28
Oppervlakte plangebied		Ca. 23.456 m²
Oppervlakte bodemingreep		Ca. 23.456m²
Erkend Archeoloog		2015/00053 – Jeroen Verrijckt

1. GEMOTIVEERD ADVIES

1.1 Aanleiding vooronderzoek

De aanleiding van het vooronderzoek is de aanvraag van een omgevingsvergunning voor een nieuwbouw langsheen de Rijkeworselseweg te Beerse. Meer informatie over de aanleiding van het vooronderzoek is terug te vinden in het verslag van resultaten.

1.2 Resultaten vooronderzoek

Tijdens het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem kon het bureauonderzoek uitgevoerd worden, en werden er een tweetal controleboringen gezet. Op basis van dit vooronderzoek zonder ingreep in de bodem was het mogelijk om met voldoende zekerheid een uitspraak te doen over de aanwezigheid en waarde van archeologisch erfgoed op het terrein.

Het plangebied ligt in de huidige gemeente Beerse, in het voormalig gehucht Den Hout.

Beerse:

Beerse en de buurgemeente Vosselaar kenden nagenoeg een gelijkaardige geschiedenis. Beerse en Vosselaar behoorde tot het Land van Turnhout. In 1346 werd het Land van Turnhout aan Maria van Brabant geschonken als bruidsschat. Na haar dood in 1399 werd het Land van Turnhout terug Brabants bezit, maar nog steeds met een eigen bestuur. Vervolgens worden Beerse en Vosselaar het bezit van verscheidene families, waarna het telkens terug bij het Land van Turnhout wordt gevoegd. Vanaf de Vrede van Munster tot het Ancien Regime behoren Beerse en Vosselaar voor een lange periode toe tot het Land van Turnhout.

In de 19de en 20ste eeuw kent Beerse een omschakeling van een voornamelijk op landbouw gerichte gemeente naar een belangrijke industriële gemeente aan de rand van Turnhout. Door de aanleg van het kanaal Dessel-Schoten ontstaan er verscheidene steenfabrieken een cement- en betonfabriek en in de vroege 20ste eeuw metaalnijverheid. Deze industrialisering wordt verder gezet door het oprichten van een groot bedrijventerrein. Tot op de dag van vandaag kent Beerse een sterk industrieel karakter. Door deze industrialisering is de bevolking en de daarbij horende woonegelegenheid sterk uitgebreid gedurende de 19de, 20ste en 21ste eeuw.

Den Hout:

Op historisch kaartmateriaal is in het centrum van Den Hout een driehoekig perceel zichtbaar. Dit is een zogenoemde boerschans. Het plangebied is (deels) binnen deze voormalige schans gelegen. *"Deze driehoek werd ongeveer gevormd door de Vaartdijk, of wat dat vroeger was, de Rijkeworselsesteenweg en de verbindingsweg achter de firma Van Steenbergen."*

In 1768 moesten de oude grachten die de schrans omringden uitgegraven worden. Dit werk werd aanbesteed aan de minst biedende. De grachten moesten afgezet worden met twee lagen graszoden (russen) en de achterkant diende aangevuld met zand. Als afmetingen werden vermeld: breedte boven 10 voet (ca. 3.00m), onder ca. 2.5 voet (ca 0.45 m) en met diepte van 5 voet (ca 1.50m). De aanbesteding vermeldt: "...dese slothe langhs den rechte cant van de nieuwe dreve op de heyde naer Rijkeworsel...". In de jaren 1910-1920 heette het perceel nog "De Schrans".¹

¹ <https://sites.google.com/site/schansenab/home/beerse/den-hout>

Boerenschansen waren kleinschalige verdedigingswerken in de 16de en 17de eeuw, die door de lokale bevolking in de opgericht werden om zich in onveilige tijden terug te trekken voor plunderende legers, muiters en roversbenden.

Vanaf het begin van de Tachtigjarige Oorlog tot in de 18de eeuw waren vooral de Zuidelijke Nederlanden geregeld het decor van strijdtooneel. Oorlogen en plunderingen volgden elkaar op. Legers en legerbendes op doortocht eisten proviand en inkwartiering, vaak zonder schadeloosstelling. Plunderingen, afpersing, geweldpleging en brandstichting waren gebruikelijk. De kleine en verspreide leefgemeenschappen ten plattelande moesten zelf instaan voor hun bescherming en verdediging. In bijvoorbeeld de Kempen waren geen versterkte kastelen of hoeven, ommuurde abdijen of steden. De boerenbevolking verenigde zich daarom en bouwde een schans om zich met bezittingen en vee te 'verschansen'.

Plangebied:

Binnen het plangebied waren tijdens WO1 een bruggenhoofd, een borstwering en prikkeldraad aanwezig, behorende tot de 'Turnhoutkanalstelling'. Hier zijn geen zichtbare restanten van overgebleven binnen het plangebied. Wel kan dus geconcludeerd worden dat er tijdens WO1 (veel) activiteit binnen het plangebied was. Gezien de verstoorte bodem tot op een diepte van 140cm beneden het maaiveld, en het feit dat de huidige bebouwing bovenop de borstwering en prikkeldraad gelegen is, zijn mogelijke resten hiervan vermoedelijk reeds vergraven, aangezien deze relictten geen diepgaande impact hebben gehad op de bodem. Ook van de langs het kanaal gelegen **mogelijk** bruggenhoofd is niets meer zichtbaar. Ook hier is, gezien het recente verleden van het terrein, het aannemelijk dat eventuele resten hiervan vernietigd werden in het verleden. Ook omdat een andere bunker die tot dezelfde stelling behoorde nog wel zichtbaar is.

De omgeving rond het projectgebied bevindt zich volgens het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM) tussen 23,7 en 35,3 m + TAW. Op te maken valt dat het plangebied gelegen is op een langgerekte, oost-west georiënteerde dekzand rug, met ten zuiden van het plangebied (ca. 1000m) het beekdal van de Laakbeek. Op de Laakbeek komen de Dalloop en de Kleine en Grote Beek uit die de afwatering van de dekzand rug verzorgen.

Het plangebied zelf bevindt zich volgens het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHM) tussen 27,94 en 31,37 m + TAW. Hierbij is de oostelijke en centrale zone hoger gelegen dan de westelijke zone. Ook is goed te zien dat de zuidelijke rand van het plangebied is opgehoogd. Dit heeft vermoedelijk te maken met de aanleg van het kanaal Dessel-Schoten. Ook ter hoogte van het huidige gebouw lijkt het plangebied wat opgehoogd te zijn. Ten westen van het plangebied is de lager gelegen loop, genaamd Dalloop aanwezig. Deze grenst direct aan het westelijk deel van het plangebied.

Uit controleboringen is gebleken dat het plangebied reeds tot 140cm beneden maaiveld verstoord werd. Op de overgang van de verstoorte pakketten naar de C-horizont werd nog plastic aangetroffen. Van de bodemkaart kan opgemaakt worden dat er hoogstwaarschijnlijk een dik plaggendek aanwezig moet zijn geweest binnen het plangebied. Dit kan ook opgemaakt worden uit onderzoeken in de omgeving. Hiervan is echter niks meer bewaard, wat doet vermoeden dat de C-horizont reeds vergraven werd en een eventueel archeologisch niveau in het verleden reeds vernietigd werd.

Het plangebied kent geen archeologische en historische gegevens. De ruime omgeving van het plangebied kent veel archeologische vondstlocaties uit quasi alle perioden. Wanneer de landschappelijke ligging van deze sites bekeken wordt, zijn deze voornamelijk op de hoger gelegen dekzandrug terug te vinden. Veelal in de omgeving van een waterloop of verdwenen ven. Op basis van de gekende archeologische en historische waarden, is er een hoge verwachting voor sites uit de metaaltijden, Romeinse periode en middeleeuwen (vroeg, volle en late middeleeuwen). Controleboringen hebben echter uitgewezen dat een eventueel archeologisch niveau reeds verstoord

werd, waardoor de archeologische verwachting voor alle periodes naar (zeer) laag bijgesteld kan worden.

De opdrachtgever plant op het terrein nieuwe KMO units. Hierbij wordt een nieuwe wegenis aangelegd die vertrekt vanaf De Ketelaarsstraat. Langsheen deze wegenis worden 4 gebouwen (A, B, C en D) opgericht. Gebouw A kent een oppervlakte van 2.088 m² en bestaat uit 5 units. Gebouw B kent een oppervlakte van 3.276 m² en bestaat uit 5 kleinere en 5 grotere units (10 in totaal). Gebouw C bestaat een oppervlakte van 2.556 m² en bestaat uit 7 units, gebouw D bestaat 1.296 m² en huisvest 4 units.

De fundering van de units zal gebeuren op palen, waarvan de fundering van deze palen op 95cm beneden maaiveld gesitueerd zal zijn. Voor de fundering zullen uitgravingen van 2x2m gebeuren.

Binnen het plangebied worden 7 wadi's voorzien die samen 2.581 m² beslaan. Deze zullen 75cm diep worden. De uitgraving hiervoor zal iets dieper plaatsvinden, waarna het verschil wordt opgevuld met schone grond. Voor de vloeren wordt er een afgraving van maximaal 5 cm voorzien.

Binnen het plangebied wordt een overstromingszone voorzien (zuidwestelijke en westelijke zone). Hiervoor zal de bodem 125cm afgegraven worden.

Voor de wegenissen inclusief nutsleidingen wordt een uitgraving van 85cm voorzien. Enkel in de zuidwestelijke zone ligt de weg lager (verlaagde weg). Hier zal ca. 155cm uitgegraven worden.

Tevens worden er nog enkele septische- en regenwaterputten voorzien, waarvoor een uitgraving van 265cm wordt voorzien.

Controleboringen hebben uitgewezen dat een mogelijk archeologisch niveau zich situeert op een diepte van 140cm -mv. Enkel de verlaagde weg en de septische- en regenwaterputten zullen dit niveau dus verstoren.

Op basis van bovenstaande gegevens is er een (zeer) lage archeologische verwachting toe te schrijven voor sites uit alle archeologische perioden.

Op basis van bovenstaande archeologische verwachting kan een potentieel op kennisvermeerdering geformuleerd worden.

Gelet op het ontbreken van goed onderzochte, grootschalige archeologische onderzoeken in de omgeving van het plangebied, is er een hoog potentieel op kennisvermeerdering aanwezig.

1.3 Afweging noodzaak verder onderzoek

Na een uitgebreide bureaustudie waarbinnen historische, cartografische, geologische, geografische en bodemkundige bronnen werden onderzocht en teruggekoppeld aan het hedendaagse terreingebruik en de bouwplannen van de opdrachtgever, kan geconcludeerd worden dat de terreinen dusdanig verstoord werden in het verleden, dat eventuele archeologische niveaus reeds vergraven zijn. Dit bleek uit de controleboringen, waarbij de moederbodem op ca. 140cm beneden het maaiveld werd aangetroffen en er geen restanten van een A-horizont aanwezig waren. Een andere factor is dat de geplande werken slechts lokaal dieper dan de huidige verstoring reiken, waardoor er weinig tot geen ruimtelijk inzicht te behalen valt.

Na een fase in het vooronderzoek volgt geen verder vooronderzoek, zonder ingreep in de bodem of met ingreep in de bodem, indien op basis van de reeds uitgevoerde fase(s) van het vooronderzoek voldoende informatie gegenereerd is om (Code van Goede Praktijk, p. 31):

1. Een archeologienota of nota op te maken die de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site afdoende staft, of;

2. Een archeologienota of nota op te maken die het ontbreken van potentieel op kennisvermeerdering afdoende staft (doordat de geplande bodemingrepen geen impact hebben op het eventueel aanwezige erfgoed of doordat verder onderzoek van het aanwezige erfgoed geen nuttige kenniswinst zou opleveren), of;

3. Een archeologienota of nota op te maken die de noodzaak voor een archeologische opgraving staft én een plan van aanpak hiervoor biedt, of;

4. Een archeologienota of nota op te maken die de mogelijkheid voor een behoud in situ staft én een plan van aanpak hiervoor biedt.

Na het bureauonderzoek met controleboringen, kon op basis van deze fase van het vooronderzoek voldoende informatie gegenereerd worden om aan te tonen dat de geplande bodemingrepen slechts lokaal de C-horizont zullen verstoren. Deze C-horizont is tevens (sterk) afgetopt door bodemingrepen uit het verleden, waardoor eventuele archeologische niveaus en relictten uit WO1 reeds vergraven zijn. (punt 1). Bijgevolg wordt op basis van het bureauonderzoek en de controleboringen dan ook voorgesteld om de terreinen vrij te geven van verder archeologisch onderzoek.

Op basis van bovenstaande argumentatie word een advies gegeven om de terreinen vrij te geven voor verdere ontwikkeling.

Een programma van maatregelen werd hierdoor niet opgemaakt.

Hierbij rekening houdend dat de geplande werken de C-horizont slechts lokaal bereiken, adviseert J. Verrijckt bvba om het plangebied vrij te geven voor verdere ontwikkelingen.

2. PROGRAMMA VAN MAATREGELEN

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek kan geconcludeerd worden dat er geen vervolgonderzoek noodzakelijk is. Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek is met voldoende zekerheid een uitspraak te doen over de aanwezigheid en waarde van archeologisch erfgoed, het potentieel op kennisvermeerdering en de haalbaarheid van eventueel verder onderzoek.

Een doorslaggevende factor in het bepalen of verder onderzoek noodzakelijk is, is de lokale geschiedenis van het terrein. De beslissing om geen vervolgonderzoek te adviseren steunt op de volgende redenering:

- Voldoende info aanwezigheid site: Nee.
- Site aanwezig: Nee, er zijn voldoende aanwijzingen voor de afwezigheid van een archeologische site.
- Voldoende info over kennispotentieel en technische haalbaarheid project: In het verleden werden de terreinen reeds tot 140cm -mv verstoord. Eventuele archeologische niveaus zullen reeds vergraven zijn. Een bodemingreep van meer dan 140cm beneden maaiveld zal slechts lokaal plaatsvinden, waardoor er bij verder onderzoek van deze lokale ingrepen geen ruimtelijk inzicht te behalen valt wanneer er zich toch een archeologische site zou bevinden op het terrein. J. Verrijckt bvba geeft dan ook het advies om de terreinen vrij te geven.

Indien tijdens de werkzaamheden toch archeologische resten worden aangetroffen, blijven de bepalingen voor het melden van toevalsvondsten van kracht. Deze bepalingen zijn terug te vinden in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet. Eventuele toevalsvondsten dienen binnen drie dagen na ontdekking gemeld te worden bij Onroerend Erfgoed.

3. BIBLIOGRAFIE

- BORSBOOM, A. & VERHAGEN, P. 2012. *KNA Leidraad Inventariserend Veldonderzoek Deel: Proefsleuvenonderzoek* (IVO-P). SIKB
- HANCA, K., DEBRUYNE, S., VANHOUTTE, S., & ERWYNCK, A. 2016. Archeologische vooronderzoek met proefsleuven. Op zoek naar een optimale strategie, Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed 48.
- TOL, A. J., VERHAGEN, P. & VERBRUGGEN, M. 2012. *Leidraad inventariserend veldonderzoek. Deel: karterend booronderzoek*, KNA-leidraden, Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer, Gouda.
- VAN GILS, M. & DE BIE, M. 2006. Steentijd in de Kempen. Prospectie, kartering en waardering van het laat-paleolithische en mesolithische erfgoed. In: COUSSERIER, K., MEYLEMANS, E. & IN 'T VEN, I. (red.), *CAI-II. Thematisch inventarisatie- en evaluatieonderzoek*. VIOE Rapporten 2, Brussel, 7-16.
- VAN GILS, M. & MEYLEMANS, E. 2019. *Prospecteren naar steentijd artefactensites – versie 1*, agentschap Onroerend Erfgoed.
- Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 4.0), 2019.